

การศึกษาคำสอนเรื่องธรรมกายตามแนวของวัดพระธรรมกาย

A Study of Teachings on Dhammakaya in Line with Wat Phra Dhammakaya

พระมหาพงศ์ศิริ สิริวิชัย*

Phramaha Pongsiri Sirivijayo

ชำนาญ เกิดช่อ**

Chamnarn Kerdchor

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College

E-mail: Pmpongsiri@gmail.com

Received: August 20, 2024

Revised: November 02, 2024

Accepted: November 06, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาของคำสอนเรื่องธรรมกายในพระพุทธศาสนา (๒) ศึกษาคำสอนเรื่องธรรมกายตามแนวของวัดพระธรรมกาย และ (๓) วิเคราะห์เปรียบเทียบคำสอนเรื่องธรรมกายของวัดพระธรรมกายกับแนวคิดในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้วิธีการพรรณนาเนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า คำสอนเรื่องธรรมกายมีปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรอง ธรรมกายถูกใช้เป็นชื่อเรียกพระพุทธเจ้า ซึ่งหมายถึงที่รวมแห่งธรรมหรือคุณสมบัติทางธรรม ในสมัยนิยามมหายานธรรมกายเป็นหนึ่งในหลักไตรกายที่อธิบายถึงสภาวะที่แตกต่างกันของพระพุทธเจ้า ในขณะที่วัดพระธรรมกายถือว่าธรรมกายเป็นกายละเอียดที่สุดของมนุษย์ที่ประกอบด้วยความบริสุทธิ์สูงสุด การปฏิบัติสมาธิของวัดพระธรรมกายมีลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการนิกนิมิตดวงแก้วใสที่กลางกาย และในยุคต่อมา มีการสอนให้ทำใจว่างเพื่อเข้าสู่สมาธิอย่างลึกซึ้ง การเปรียบเทียบคำสอนของวัดพระธรรมกายกับแนวคิดในคัมภีร์อื่น ๆ พบว่ามีการใช้คำว่า “ธรรมกาย” ในพระไตรปิฎกอยู่ ๔ ครั้ง โดยทั่วไปแล้ว

* พระมหาพงศ์ศิริ สิริวิชัย (เดือนขาว) PhramahaPongsiri Sirivijayo (Dueankhao) นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ Master's degree student in the Degree of Master of Arts (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College

** ดร.ชำนาญ เกิดช่อ Dr.Chamnarn Kerdchor อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

ปราชญ์เถรวาทยอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีกาย ๒ ประการ คือ รูปกายและธรรมกาย ส่วนในพระพุทธศาสนา มหายานธรรมกายเป็นพระนามเฉพาะที่ใช้เรียกพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องตถาคต และนิพพาน

คำสำคัญ: คำสอน; ธรรมกาย; วัดพระธรรมกาย

Abstract

The purpose of this article was (1) to study the historical background of the concept of Dhammakaya in Buddhism, (2) to study the teachings of Dhammakaya according to the Dhammakaya Temple's perspective, and (3) to analyze and comparison of the Dhammakaya teachings from the Dhammakaya Temple with the concept of Dhammakaya in other Buddhist scriptures. This research is a documentary study, and the data was analyzed using content analysis methods.

The findings indicate that the concept of Dhammakaya is present in both the Tipitaka and other secondary scriptures. Dhammakaya is used as a name for the Buddha, representing the essence of Dharma or the qualities of enlightenment. In Mahayana Buddhism, Dhammakaya is one of the three bodies (Trikaya) used to explain the different states of the Buddha. In contrast, the Dhammakaya Temple regards Dhammakaya as the most refined body of a human being, composed of the highest purity. The meditation practice at the Dhammakaya Temple is distinctive, involving the visualization of a bright crystal ball at the center of the body. In later teachings, practitioners are also instructed to keep the mind empty to achieve deep meditation. The comparison of the Dhammakaya teachings with other scriptural interpretations reveals that the term “Dhammakaya” appears four times in the Tipitaka. Generally, Theravada scholars agree that the Buddha has two bodies: the physical body (Rupakaya) and the Dhammakaya. In Mahayana Buddhism, Dhammakaya is a specific name used for the Buddha, associated with concepts like Tathagata and Nibbana.

Keywords: Teachings; Dhammakaya; Dhammakaya Temple

บทนำ

คำว่า “ธรรมกาย” ได้รับการใช้หลังจากพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้ค้นพบสิ่งที่เรียกว่า “วิชาธรรมกาย” จากการปฏิบัติธรรมในปีพุทธศักราช ๒๔๖๐ ที่วัดโบสถ์บน ตำบลบางคูเวียง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี หลวงพ่อได้นำแนวทางธรรมกายนี้มาสอนพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำให้วิชาธรรมกายได้รับการเผยแพร่และขยายตัวทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ คำว่า “ธรรมกาย” ซึ่งใช้ในตอนแรกได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหลากหลาย ทั้งในเชิงบวกและลบ แต่ท่านยังคงใช้คำนี้เป็นสัญลักษณ์ของสำนักกัมมัฏฐานที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ^๑ หลังจากพระมงคลเทพมุนีมรณภาพ ศิษยานุศิษย์ของท่านได้จัดตั้งสำนักเผยแผ่หลายแห่ง เช่น วัดพระธรรมกายที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ณ ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นสำนักที่มุ่งเน้นการศึกษาการเจริญภาวนาวิชาธรรมกายโดยเฉพาะ และได้ขยายสาขาไปยังหลายประเทศ^๒

การเผยแผ่ของวิชาธรรมกายมีการจัดรูปแบบอย่างเป็นระบบ จนกลายเป็นองค์กรที่ใหญ่และแข็งแกร่ง แต่ก็ยังได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในแง่บวกและลบ เช่น ถูกตั้งคำถามว่า “ธรรมกายเป็นพุทธพาณิชย์หรือทางลัดสู่นิพพาน” เนื่องจากการดำเนินงานมีการระดมทุนมากสำหรับประชาสัมพันธ์และการซื้อที่ดินจากชาวนา เป็นต้น^๓ การวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ไม่ใช่ประเด็นหลักของการวิจัยนี้ แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาความหมายและลักษณะของคำว่า “ธรรมกาย” ว่าหมายถึงกายแห่งการตรัสรู้ธรรมหรือหมวดหมู่ของคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระเทพญาณมงคล วิ. (เสริมชัย ชยมงฺคโล) อธิบายคำว่า “ธรรมกาย” โดยอ้างพระไตรปิฎกว่า ตถาคตสฺส เหนฺตฺ วาเสฏฺฐ อธิวจัน ฌมมกาโย อติปิ พรหมกาโย อติปิ ฌมมภูโต อติปิ พรหมภูโต อติปิ แปลว่า คุณก่อนวาเสฏฐและภารทวาชะ เพราะคำว่า ธรรมกาย ก็ดี วา พรหมกาย ก็ดี วา ธรรมภูต ก็ดี วา พรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อตถาคต^๔ ในพุทธศาสนามหายาน “ธรรมกาย” (Dharmakaya) หมายถึงกายของธรรมที่เป็นเอกภาพของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยไม่แตกต่างกันจริงระหว่างพระพุทธเจ้าและธรรมกายซึ่งมีความเป็นอมตะและเสถียร^๕ พระมงคลเทพมุนีให้ความหมายว่า “ธรรมกาย” เป็นกายที่ละเอียดที่สุด

^๑ ตรีธา เนียมขำ, ตรีธาเล่าเรื่องหลวงพ่อดาวและวัดปากน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: เจริญผล, ๒๕๒๗), หน้า ๕๖-๕๗.

^๒ คณินนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

^๓ “รายงานพิเศษ”, มติชน สุดสัปดาห์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๒๑ (๒๖ มกราคม ๒๕๒๙): ๑๓.

^๔ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๑๘/๕๓; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๘/๕๓. อ้างใน พระเทพญาณมงคล วิ. (เสริมชัย ชยมงฺคโล), ประสพการณ์การศึกษาสมาธิปฏิบัติ ถึงธรรมกายและนิพพานของพระพุทธเจ้า, (ราชบุรี: วัดหลวงพ่อดาวธรรมกายาราม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐.

^๕ จานงค์ ทองประเสริฐ, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔ แปลจาก Source of India Tradition ฉบับของ Columbia University Press, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

ของมนุษย์หรือสัตว์โลก ประกอบด้วยความบริสุทธิ์ ๓ ประการ (ปฐมมรรค, มรรคจิต, และมรรคปัญญา) เป็นกายที่บริสุทธิ์และเป็นธาตุล้วนไม่ประกอบด้วยตัณหาราคะ และไม่ตกอยู่ในอาณัติของไตรลักษณ์ โดยแบ่งออกเป็น ๑๘ กาย ตั้งแต่กายมนุษย์ถึงกายพระอรหันต์ละเอียด การเข้าถึงธรรมกายต้องอาศัย การทำจิตให้รวมกันเป็นจุดเดียว และเห็นกายต่างๆ ตามลำดับ^๖ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ระบุว่า “ธรรมกาย” หมายถึง กายของธรรม ซึ่งประกอบด้วยโลกุตระธรรม ๙ ได้แก่ มรรค ๔, ผล ๔ และ นิพพาน ๑^๗

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมกายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และความคิดเห็นของ ชาวพุทธอาจมีความแตกต่างกัน การศึกษาวิเคราะห์และตีความความหมายของคำว่า “ธรรมกาย” จึงจำเป็นต้องพิจารณาบริบทต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะและองค์ประกอบของ ธรรมกาย ตลอดจนวิธีการเข้าถึงและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำการศึกษา และวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “ธรรมกาย” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการตอบคำถาม ว่า ธรรมกายหมายถึงอะไร มีลักษณะอย่างไร และประกอบด้วยองค์ประกอบใด รวมถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้อง และวิธีการเข้าถึงธรรมกาย ในแต่ละแนวทางมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร การค้นคว้าและตีความ จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดจะช่วยให้เข้าใจและตอบปัญหาเหล่านี้ได้อย่างชัดเจนและ ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคำสอนเรื่องธรรมกายในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องธรรมกายตามแนวของวัดพระธรรมกาย
๓. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบคำสอนเรื่องธรรมกายของวัดพระธรรมกายกับแนวคิดเรื่องธรรมกาย ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ

^๖ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), “หลักการเจริญภาวนาสถาปนาสมาธิฐานกรรมฐาน.” ใน *ชีวประวัติผลงานและ รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ ของหลวงพ่อดาวกาน้ำ*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗๕-๒๘๙.

^๗ พระภุชงค์ สอนมโน, “ศึกษาวิธีการฟังพระรัตนตรัยตามหลักพระศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๒๒.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาความหมายของคำว่า “ธรรมกาย” ในพระพุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์เถรวาท เช่น พระไตรปิฎกฉบับ ๔๕ เล่ม, อรรถกถา, ฎีกา, อนฎีกา, ปกรณ์วิเสส และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น ลังกาวตารสูตร, คัมภีร์ที่อธิบายลังกาวตารสูตร, และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

๓. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากผลงานของหลวงพ่อดอกน้ำ รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดอกน้ำ

๔. สัมภาษณ์บุคคลผู้เป็นปราชญ์ เช่น ปราชญ์ด้านวิชาธรรมกายของวัดปากน้ำ, พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในประเทศไทย, และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับหลักฐานในคัมภีร์

๕. วิเคราะห์ ตีความ และประเมินผล คือ วิเคราะห์และตีความหลักธรรมกายที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ และประเมินผลเพื่อเข้าใจความหมายและลักษณะของธรรมกาย

๖. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล คือ นำเสนอผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปและตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมกายอย่างชัดเจน

ผลงานวิจัย

๑. ประวัติความเป็นมาของคำสอนเรื่องธรรมกายในพระพุทธศาสนา

คำสอนเรื่องธรรมกายในพระพุทธศาสนามีความเป็นมาที่น่าสนใจ โดยเฉพาะในกรณีของหลวงพ่อดอกน้ำ พระธรรมกายที่ท่านสอนถือเป็นรูปแบบที่แตกต่างและมีความใหม่ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา กล่าวคือ คำสอนเกี่ยวกับธรรมกายที่หลวงพ่อดอกน้ำค้นพบในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น ถูกกล่าวว่าเป็นคำสอนที่หายไปหลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ประมาณ ๕๐๐ ปี คำสอนของหลวงพ่อดอกน้ำเกี่ยวกับธรรมกายประกอบด้วยสองส่วนหลักคือ

๑.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับเนื้อหา ที่เกี่ยวกับคำว่า “ธรรมกาย” หมายถึงกายที่ละเอียดที่สุดของมนุษย์และสัตว์โลก ซึ่งมีความบริสุทธิ์ในสามประการ ได้แก่ ปฐมมรรค, มรรคจิต, และมรรคปัญญา ธรรมกายจึงถูกเรียกว่าเป็นกายที่ประเสริฐและบริสุทธิ์ เป็นธาตุล้วนธรรมล้วน และเป็นต้นธาตุต้นธรรม ศิษยานุศิษย์ของท่านเชื่อว่า คำสอนนี้สอดคล้องกับพระไตรปิฎก แต่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป โดยธรรมกายแบ่งออกเป็น ๑๘ กาย ซึ่งธรรมกายเองอยู่ในลำดับที่ ๙-๑๐ และการปฏิบัติตั้งแต่กายที่ ๙-๑๐ ขึ้นไปจะเป็นธรรมกายตลอดสาย โดยกายเหล่านี้มีระดับการควบคุมและความละเอียดที่ต่างกัน

๑.๒ หลักคำสอนเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติ คือ วิธีการเข้าถึงธรรมกายมีความเฉพาะเจาะจง เริ่มจากการหยุดใจและตั้งสถานที่กึ่งกลางในกายที่เรียกว่า “กลางก๊ก” จากนั้นพิจารณาดวงที่ใสใจพร้อมกับการภาวนา “สัมมาอะระหัง” และเดินทางตามลำดับของส่วนต่าง ๆ ของกายจนถึงพระอรหันต์ที่ละเอียดอ่อนผู้ที่ฝึกฝนตามวิธีการนี้จะสามารถมองเห็นพระพุทเจ้าในฐานนิพพานได้และเข้าถึงนิพพานซึ่งถือเป็นความอัศจรรย์และมีอานุภาพหลากหลาย

อีกอย่างหนึ่ง คำสอนเรื่องธรรมกายยังมีการเน้นถึงลักษณะของพระธรรมกายที่ถือว่าเป็นอมตะมีขนาดที่สามารถขยายได้ตามอำนาจบารมี และมีความสามารถในการเข้าสู่และออกจากนิพพานตามความปรารถนาของตนเอง ธรรมกายยังถือว่าเป็นพ้นจากกระบวนการปรุงแต่งทั้งหมดและไม่ตกอยู่ในขอบเขตของไตรลักษณ์ มีลักษณะเป็นอสังขตะ และถูกอธิบายว่าเป็นอัตตาที่ตรงข้ามกับอนัตตา ซึ่งมีความเที่ยงและเป็นบรมสุขคำสอนนี้จึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากคำสอนอื่น ๆ และได้รับการศึกษาและปฏิบัติอย่างละเอียดเพื่อเข้าใจและเข้าถึงความหมายของธรรมกายอย่างแท้จริง

๒. คำสอนเรื่องธรรมกายตามแนวของวัดพระธรรมกาย

การปฏิบัติสมาธิของวัดพระธรรมกายได้รับแรงบันดาลใจมาจากหลวงปู่สด วัดปากน้ำภาษีเจริญ ซึ่งวิธีการปฏิบัติที่วัดพระธรรมกายใช้คือการฝึกสมาธิโดยการนึกดวงสว่างเป็นนิมิตร่วมกับธรรมานุสติ โดยการภาวนาด้วยคำว่า “สัมมาอะระหัง” วิธีการนี้เป็นหนึ่งใน ๔๐ วิธีการปฏิบัติที่มีการสอนและปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นวิธีการพื้นฐานที่มุ่งเน้นให้จิตใจสงบหรือที่เรียกว่า “สมถะ” ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนและปฏิบัติสมาธิด้วยวิธีที่หลากหลาย โดยสามารถยกตัวอย่างสองวิธีที่ตรงกันข้ามกันแต่ได้ผลเช่นเดียวกัน ดังนี้

๒.๑ การใช้ความว่างเปล่าเป็นอารมณ์ คือ เริ่มต้นด้วยการไม่ใส่ใจในสิ่งต่าง ๆ และมุ่งเน้นไปที่ความว่างเปล่า เช่น อากาศที่ว่างเปล่า หรือความไม่มีสิ่งใดเลย จิตจะค่อยๆ บริสุทธิ์ขึ้น จนกระทั่งสามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง และหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

๒.๒ การใช้การกำหนดนิมิตเป็นอารมณ์ ได้แก่ เมื่อพระพุทเจ้าทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ท่านฝึกสมาธิโดยการเห็นแสงสว่าง และต่อมาก็เห็นเทวดา และได้สื่อสารกับเทวดา การฝึกนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาอำนาจการรู้เห็นจนสามารถบรรลุญาณหยั่งรู้ และหลุดพ้นจากทุกข์

ถึงแม้พระพุทเจ้าจะใช้วิธีที่แตกต่างกัน แต่หลักวิชาของท่านยังคงเหมือนกัน คือ การไม่ประมาทและความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตจะค่อยๆ บริสุทธิ์และหลุดพ้นจากกิเลส

สำหรับวัดพระธรรมกาย หลวงพ่อธัมมชโย ท่านสอนให้เริ่มต้นด้วยการนึกนิมิตดวงแก้วใสที่กลางกาย แต่ในยุคหลัง ๆ ถ้าใครไม่ชอบนิมิต ท่านก็สอนให้ทำใจว่าง ๆ ไม่คิดอะไรเลย ซึ่งเมื่อจิตสงบก็จะเริ่มเห็นนิมิตเลื่อนลอยภายนอกตัว ท่านจะแนะนำให้ปล่อยวางนิมิตเลื่อนลอยเหล่านั้นและมุ่งเน้นไปที่การสงบนิ่งจนจิตเห็นนิมิตดวงธรรม

จะเห็นว่า การปฏิบัติแบบวัดพระธรรมกายจะเน้นให้ปล่อยวางนิमितเก่าเพื่อแสวงหาแก่นธรรมที่ลึกซึ้งกว่า ตัวอย่างเช่น การค้นหาไม้สัก ที่ต้องการไม่เพียงแต่เปลือกหรือเนื้อไม้ แต่ต้องลึกลงไปจนถึงแก่นไม้ ซึ่งเป็นความหมายของการพบแก่นแท้ของธรรมะ ดังนั้นการปฏิบัติสมาธิที่วัดพระธรรมกายจึงมีเป้าหมายในการหาความจริงแท้โดยไม่ยึดติดในนิमितหรือสิ่งที่ไม่เป็นแก่นแท้ และมุ่งไปที่การพบแก่นธรรมที่แท้จริง

วิเคราะห์เปรียบเทียบคำสอนเรื่องธรรมกายของวัดพระธรรมกายกับแนวคิดเรื่องธรรมกายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่น ๆ

จากการศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องธรรมกาย พบว่ามีความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันหลายแง่มุมระหว่างคำสอนของวัดพระธรรมกายและคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและมหายาน

๑. คำสอนเรื่องธรรมกายในพระไตรปิฎก

โดยทั่วไปการตีความหมายของธรรมกายในพระไตรปิฎกและจากความคิดเห็นของปราชญ์เถรวาทอธิบายว่า พระพุทธเจ้ามีกายสองประการ คือ (๑) รูปกาย คือ กายที่เกิดจากพระมารดาและพระบิดา และประกอบด้วยธาตุ ๔ ตามหลักไตรลักษณ์เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป รูปกายของพระพุทธเจ้ามีความงดงามและสมบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการและอนุพยัญชนะ ๘๐ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีมาอย่างมากมาย และ (๒) ธรรมกาย หมายถึง กองธรรมที่มีอยู่ในพระองค์ ซึ่งพระองค์คิดและหลังออกมา การตีความหมายในเชิงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอาจหมายถึง “ธรรมวินัย” หรือหลักธรรมที่ทำให้พระพุทธเจ้ามีการบรรลุธรรมได้ สภาวธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่จริงและเป็นอนัตตา มีวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงตามหลักโพธิปักขิยธรรมและไตรสิกขา แต่ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง

๒. คำสอนเรื่องธรรมกายในพระพุทธศาสนามหายาน

ในพระพุทธศาสนาหมายาน คำว่า “ธรรมกาย” มีความสำคัญในฐานะเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า โดยคู่กับคำว่า “ตถตา” “ตถาคตคัพพะ” “อาลัยวิญญาน” “จิตหนึ่ง” และ “นิพพาน” ซึ่งแสดงถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า และยังมีทั้งแนวคิด ตรีกาย (Trikaya) ในมหายานที่เพิ่มสัมโมคคกาย (Nirmanakaya) เข้าไป ซึ่งหมายถึงกายที่สามารถแสดงออกมาให้เห็นในโลกมนุษย์และมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่อง “ตรีมูรติ” ของศาสนาพราหมณ์และศาสนาที่สอนเรื่องพระเจ้าอื่น ๆ

เมื่อนำคำสอนเรื่องธรรมกายในวัดพระธรรมกายมาเชื่อมโยงและดูความแตกต่างจากคำสอนในพระไตรปิฎกและพระพุทธศาสนาหมายาน จะได้ดังนี้

๒.๑ ความเหมือน คือ ทั้งสามแนวทางเห็นตรงกันในแง่ที่ว่าธรรมกายมีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรม และวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมกาย

๒.๒ ความแตกต่าง คือ การตีความของวัดพระธรรมกายเกี่ยวกับธรรมกายมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการตีความในพระไตรปิฎกและพระพุทธานุญาตนามหายาน เช่น การมุ่งเน้นการนึกนิมิตดวงแก้ว และการปล่อยวางนิมิตเพื่อเข้าถึงแก่นธรรม

การเปรียบเทียบนี้ แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในการตีความและปฏิบัติธรรมกายในแนวทางต่าง ๆ รวมถึงการนำเสนอหลักการที่สะท้อนถึงความเข้าใจและการปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละแนวทาง

บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับธรรมกายเผยให้เห็นว่า ธรรมกายปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งหมายถึง การรวมตัวของคุณสมบัติทางธรรมของพระพุทธเจ้า ธรรมกายประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็น โลกุตตรธรรม ๙ ประการ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ส่วนนิกายมหายานนำคำนี้ไปใช้ในทฤษฎีตรีกายซึ่งประกอบด้วย ธรรมกาย, สัมโพธิ์กาย, และนิรมาณกาย ในส่วนของวัดพระธรรมกายเชื่อว่า คำสอนธรรมกายหายไปหลังพระพุทธปรินิพพานและได้รับการค้นพบใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดอด) วัดปากน้ำ ซึ่งจัดเป็นหลักคำสอนที่เรียกว่า “วิชาธรรมกาย” ประกอบด้วยสองส่วนสำคัญคือ หลักคำสอนเนื้อหาและหลักคำสอนวิธีการ ธรรมกายถูกมองว่าเป็นกายที่ละเอียดที่สุดของมนุษย์ ประกอบด้วยความบริสุทธิ์สามประการ ได้แก่ ปฐมมรรค (การปฏิบัติทางศีล), มรรคจิต (การพัฒนาจิตใจ), และมรรคปัญญา (การพัฒนาปัญญา) การปฏิบัติสมาธิที่วัดพระธรรมกายได้รับอิทธิพลจากหลวงพ่อดอด โดยเน้นการทำสมาธิแบบอโลกาสิน (การนึกถึงดวงสว่าง) คู่ไปกับธรรมานุสติ (การภาวนาด้วยถ้อยคำ ‘สัมมาอะระหัง’) ดังที่ หลวงพ่อดอดได้สอนให้นึกถึงนิมิตดวงแก้วใสที่กลางกาย แต่หากไม่ต้องการนึกนิมิตก็สามารถทำใจให้ว่าง โดยให้จิตสงบนิ่งจนเห็นนิมิตดวงธรรมและไม่ยึดติดกับนิมิตนั้น การปฏิบัติเน้นการปล่อยวางและค้นหาแก่นธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับคัมภีร์อื่น ๆ พบว่า คำว่า “ธรรมกาย” ปรากฏในพระไตรปิฎก ๔ ครั้ง และในพระพุทธานุญาตนามหายาน มองว่าพระพุทธเจ้ามีสองกาย คือ รูปกายและธรรมกาย ส่วนในพระพุทธานุญาตนามหายาน “ธรรมกาย” ถูกใช้เป็นชื่อเรียกเฉพาะพระพุทธเจ้า และมีความสัมพันธ์กับคำว่า “ตถตา”, “ตถาคตคัพพะ”, “อาลัยวิญญูณ”, “จิตเป็นหนึ่ง”, และ “นิพพาน”

องค์ความรู้

ใน “คำสอนของธรรมกาย” ที่ได้ศึกษามา ได้รับองค์ความรู้ดังนี้

๑. การศึกษาประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการ ได้แก่ การติดตามประวัติศาสตร์ของคำสอนธรรมกาย ช่วยให้เข้าใจว่าคำสอนนี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างไรตลอดระยะเวลา และมีความหมายอย่างไรในบริบทของพระพุทธศาสนา

๒. การเปรียบเทียบการตีความ ได้แก่ การเปรียบเทียบการตีความของธรรมกายจากวัดพระธรรมกายกับการตีความจากโรงเรียนพุทธศาสนาอื่นๆ ช่วยให้เห็นความแตกต่างและความเหมือนกันในแนวคิดต่างๆ รวมถึงการทำความเข้าใจลึกซึ้งถึงความแตกต่างในการสอน

๓. การศึกษาการปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติทางจิตที่วัดพระธรรมกาย ซึ่งรวมถึงวิธีการทำสมาธิและการพัฒนาจิตใจ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาความเข้าใจในธรรมกาย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิจัยเอกสารเพื่อรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลักและรอง ช่วยให้ได้รับความรู้ที่เป็นระบบและมีพื้นฐานทางวิชาการ

๕. การพิจารณามุมมองและความเชื่อ ได้แก่ การศึกษามุมมองของวัดพระธรรมกายและการค้นพบใหม่เกี่ยวกับธรรมกายที่ถูกค้นพบในปี ๑๙๑๗ ช่วยให้เห็นภาพรวมของความเชื่อและแนวทางในการเข้าใจธรรมกายในบริบทที่ต่างออกไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับธรรมกายในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ท้าทายและซับซ้อน เนื่องจากแนวคิดเกี่ยวกับธรรมกายมีความละเอียดอ่อนและมีการตีความที่แตกต่างกันในแต่ละสำนัก ตลอดจนการนำเสนอจากหลายทฤษฎีศาสตร์ ในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑.๑ การศึกษาปรากฏการณ์ธรรมกายในประวัติศาสตร์ วิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมกายที่ถูกกล่าวถึงว่า “หายไป” และ “กลับมาใหม่” ในคำสอนของหลวงพ่อดาวกาน้ำ คือ ตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์ว่า ธรรมกายหายไปจริงหรือไม่ หายไปเมื่อไหร่ และหายไปได้อย่างไร และ วิเคราะห์ปัจจัยที่อาจส่งผลให้การสอนและการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมกายมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรากฏใหม่ในประวัติศาสตร์

๑.๒ การศึกษาแนวทางการปฏิบัติและการเข้าถึงธรรมกาย คือ เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติธรรมกายในวัดพระธรรมกายกับวิธีการที่อธิบายในพระไตรปิฎกและพระพุทธานุญาตมาวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวิธีการปฏิบัติที่ใช้ในแต่ละสำนักและผลกระทบที่มีต่อการเข้าถึงธรรมกาย

๑.๓ การศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่และการรับรู้ของธรรมกาย คือ สำรวจความคิดเห็นและการรับรู้ของผู้ปฏิบัติธรรมและนักวิจัยเกี่ยวกับธรรมกายในสำนักต่าง ๆ มาวิเคราะห์การเผยแพร่และการรับรู้ของคำสอนเรื่องธรรมกายในสังคมปัจจุบันและความท้าทายที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในประเด็นเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมกายและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา รวมถึงการเปิดเผยมุมมองใหม่ ๆ ที่อาจมีผลต่อการศึกษาและการปฏิบัติในอนาคต

บรรณานุกรม

คณินันท์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔** แปลจาก Source of India Tradition ฉบับของ Columbia University Press. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.

ตรีธา เนียมขำ. **ตรีธาเล่าเรื่องหลวงพ่อดาวและวัดปากน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล, ๒๕๒๗.

พระกฤษณรงค์ สนมโน. “ศึกษาวิธีการฟังพระรัตนตรัยตามหลักพระศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

พระเทพญาณมงคล วิ. (เสริมชัย ชยมงคล). **ประสบการณ์การศึกษาสัมมาปฏิบัติถึงธรรมกายและนิพพานของพระพุทธเจ้า**. ราชบุรี: วัดหลวงพ่อดาวธรรมกายาราม, ๒๕๕๓.

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). “หลักการเจริญภาวนาสมถวิปัสสนากรรมฐาน.” ใน **ชีวประวัติผลงานและรวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ ของหลวงพ่อดาวปากน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอกพิมพ์ไท จำกัด, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

“รายงานพิเศษ”. **มติชน สุดสัปดาห์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓๒๑ (๒๖ มกราคม ๒๕๒๙): ๑๓.